

Handläggare:
Monica Fredriksson
Telefon: 08-508 09 032
Leila Massih
Telefon: 08-508 09 306

Till
Kungsholmens stadsdelsnämnd

Arkitektur Stockholm - en strategi för stadens gestaltning – svar på remiss från stadsbyggnadskontoret

Förvaltningens förslag till beslut

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Karin Norman
stadsdelsdirektör

Britt Mattsson
avdelningschef

Sammanfattning

Stadsbyggnadskontoret har begärt yttrande från bl.a. Kungsholmens stadsdelsnämnd om dokumentet *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*. Dokumentet är ett tematiskt tillägg till *Promenadstaden – översiktsplan för Stockholm*.

Förvaltningen är positiv till många av de riktlinjer som presenteras i dokumentet, men har bl.a. synpunkter på några av de målsättningar som rör grönfrågor och medborgardialog. Förvaltningen vill betona att tillgången på parker och grönområden är mycket begränsad i innerstaden och därför måste dessa både värnas och utvecklas när Stockholm växer. För att ge stöd till stadsbyggnadskontorets tjänstemän anser förvaltningen att det bör utarbetas råd och riktlinjer för hur samrådsmöten ska utformas och genomföras.

Förvaltningen anser att formerna för samråd och medborgardialog när det gäller kompletteringar till och revideringar av detta plattformsdokument bör klargöras.

Det glädjer förvaltningen att en överdäckning eller nedgrävning av Essingeleden, vilket en enig stadsdelsnämnd flera gånger föreslagit, stämmer så väl med strategins intentioner under rubriken Stockholm identitet och utveckling.

Förvaltningen vill inledningsvis också lyfta fram vikten av områdesplanering vid förändringar i redan byggd miljö, t.ex. vid Fridhemsplan eller längs Scheelegatan-Fleminggatan.

Bakgrund

Stadsbyggnadskontoret har begärt yttrande från bl.a. Kungsholmens stadsdelsnämnd med anledning av *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*. Dokumentet är ett tematiskt tillägg till *Promenadstaden – översiktsplan för Stockholm*.

Samråd genomförs under tiden 13 juni – 20 september 2011. Under samrådstiden visas underlaget i Tekniska nämndhuset på Fleminggatan 4. Det visas även på utställningen *Våra drömmars Stockholm* i Kulturhuset, under tiden 11 juni-28 augusti 2011. Underlaget finns även tillgängligt digitalt på www.stockholm.se/arkitekturstockholm

Yttrandet ska vara stadsbyggnadskontoret tillhanda senast den 20 september. Remissen bifogas.

Ärendet

Arkitektur Stockholm – en plattform för stadens fortsatta utveckling

I samband med att översiktsplanen för Stockholm antogs i mars 2010 fick stadsbyggnadsnämnden i uppdrag att se över Stockholms byggnadsordning. Projektet fick rubriken *Arkitektur Stockholm* och är en konkretisering av översiktsplanens stadsutvecklingsstrategier. Parallellt pågår arbetet med revidering av stadens parkprogram, som också gavs i uppdrag av stadsbyggnadsnämnden i samband med att översiktplanen antogs.

Arkitektur Stockholm är en samlade benämning och avser att omfatta ett antal dokument som ska ligga till grund för stadens gestaltning. *Arkitektur Stockholm* ska även utgöra en plattform för en fortsatt konstruktiv debatt kring Stockholms utveckling och arkitektur. Genom återkommande aktiviteter inom ramen för

Arkitektur Stockholm ska nya projekt och aktuella frågeställningar belysas och diskuteras tidigt i planeringsarbetet.

Parallellt pågår framtagandet av *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*, där stadens värde och de olika stadsbyggnadskaraktärerna med riktlinjer för den fortsatta planeringen ska redovisas mer detaljerat.

Utgångspunkten för *Arkitektur Stockholm – en strategi för stadens gestaltning är Vision 2030 - Ett Stockholm i världsklass* samt *Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm* och dess fyra utvecklingsstrategier. Dokumentet är indelat i tre kapitel med underrubriker och tillhörande riktlinjer.

Arkitekturens möjligheter

I detta kapitel beskrivs hur arkitekturen kan fungera som verktyg för att främja en långsiktigt hållbar utveckling i enlighet med stadens visioner och översiktsplanens mål samt värdet av hög arkitektonisk kvalitet. Begreppet arkitektur definieras i dess vida bemärkelse, d.v.s. det byggda och medvetet gestaltade – stadsbyggande, infrastruktur, enskilda byggnader, detaljer, torg, gator och parker.

Ett rikt och levande stadsliv - riktlinjer

- De offentliga rummens kvaliteter och tillgänglighet ska tryggas i detaljplan: tydliga gränser mellan privat och offentlig mark, blandning av olika funktioner, flexibel användning för att möjliggöra verksamhetslokaler i bottenvåningar i strategiska lägen, entréer bör orienteras mot gatan.
- Utveckla parker och grönområden av hög kvalitet för att skapa mötesplatser och tillgodose medborgarnas behov av rekreation.
- Fysiska åtgärder som underlättar tillgängligheten i staden ska integreras i gestaltningen och helhetsmiljön.
- Konst berikar stadsrummet vilket ska beaktas i planeringsprocessen.

En attraktiv stadsmiljö - riktlinjer

- Genom tillägg av ny arkitektur av hög kvalitet, som speglar sin samtid och tolkar Stockholms unika värden, kan staden tillföras nya årsringar som berikar vår stad och utvecklar vårt kulturhistoriska arv.

- Vid gestaltningen av nya stadsutvecklingsområden ska mångfald och variation i gaturummet och i det arkitektoniska uttrycket eftersträvas inom ramen för en tydlig och medveten gestaltningsidé.
- Vid förtätningar bör gestaltningen av ny bebyggelse utgå från befintliga kvaliteter, förutsättningar och samband med den övriga staden. Ny bebyggelse utformas så att den blir tydligt urskiljbar i stadsbilden.
- Kvarter ska så lång det är möjligt delas upp i flera enheter, ritade av olika arkitekter.
- I ny bebyggelse bör energibesparande åtgärder och miljötekniska lösningar integreras i arkitekturen och användas som ett gestaltningselement och verktyg för ett nyskapande formspråk.

Hög arkitektonisk kvalitet för en hållbar utveckling - riktlinjer

- Staden ska främja nyskapande arkitektur av hög kvalitet för att stärka Stockholm i rollen som Sveriges huvudstad.
- I egenskap av stor fastighetsägare och förvaltare ska staden föregå med gott exempel och verka för hög kvalitet i det offentliga byggandet.
- Vägar och trafiktekniska anläggningar ska betraktas som delar av stadens offentliga rum och ges en medveten gestaltning av hög kvalitet.

Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet

I detta kapitel behandlas stadens möjligheter att styra och påverka kvaliteten i stadsbyggandet samt värdet av att utveckla dialogen med medborgarna i samband med planeringen av nya projekt.

Riktlinjer

- Staden har i egenskap av utövare av det kommunala planmonopolet ansvar för planeringen och bör ta initiativ till tidigt samarbete med byggherrar och arkitekter för att gemensamt utveckla staden utifrån en helhetssyn.
- Värdet av hög kvalitet bör inkluderas redan i markanvisningsprocessen.
- Med utgångspunkt från *Arkitektur Stockholm* ska utvärderingskriterier tas fram för att uppnå hög arkitektonisk kvalitet.

- Konkurrensmomentet i stadens upphandlingar ska utvecklas för ökad mångfald och hög kvalitet.
- Staden ska tillsammans med andra aktörer utveckla nya mötesplatser och samarbetsformer för en fördjupad dialog och för att främja en konstruktiv diskussion om Stockholms utveckling.

Stockholms identitet och utveckling

I detta kapitel identifieras och beskrivs Stockholms karaktär och grundläggande värden närmare samt hur vi ska förhålla oss till dessa i arbetet med stadens fortsatta utveckling med utgångspunkt från översiktsplanens fyra stadsutvecklingsstrategier för hållbar tillväxt. Vidare redovisas hur Stockholms riksintressen för kulturmiljövården ska tillgodoses.

Strategi 1: Fortsätt att stärka centrala Stockholm – riktlinjer

- Den centrala stadens utvidgning ska studeras utifrån ett helhetsperspektiv och med utgångspunkt ur översiktsplanens mål samt de olika stadsbyggnadskaraktärernas kvaliteter och förutsättningar.
- Staden bör initiera idétävlingar för att skapa en konstruktiv diskussion om hur den centrala stadens utvidgning med ökad täthet och bättre sammankopplingar av stadsdelar kan genomföras.

Strategi 2: Satsa på attraktiva tyngdpunkter – riktlinjer

- I tyngdpunkterna är övergripande program och tidiga samarbeten och dialoger i enlighet med vad som beskrivs i *Arkitektur Stockholm* en nödvändighet för en positiv utveckling. Planeringsprocesserna kan med fördel inledas med att ta fram en lokal stadsbyggnadsstrategi.
- För att överbrygga de barriäreffekter som orsakas av bland annat trafikleder och tunnelbanan samt för att utveckla mer attraktiva gatu- och trafikmiljöer, kan det komma att krävas omfattande förändringar av den fysiska miljön.

Strategi 3: Koppla samman stadens delar – riktlinjer

- Efter framtaget program för Högdalen – Farsta bör liknande program tas fram för aktuella samband, t.ex. Ulvsunda – Kista samt hur Söderstaden tydligare kan kopplas mot Liljeholmen via Årstafältet.

Strategi 4: Främja en levande stadsmiljö i hela staden – riktlinjer

- Förändringar som sker i områden inom ramen för denna strategi ska ske med utgångspunkt från de lokala förutsättningarna samt utifrån kvaliteter och värden inom respektive stadsbyggnadskaraktär.
- Framtagande av program ska vara en utgångspunkt i planeringen av tyngdpunkter, strategiska samband och i den centrala stadens utvidgning. I komplicerade planeringsprocesser bör programarbetet föregås av framtagande av lokala stadsbyggnadsstrategier där översiktsplanens intentioner preciseras.
- Skillnaderna i landskapets karaktär mellan Mälaren och Saltsjön ska värnas.
- Förändringar genom t.ex. broar eller ny bebyggelse bör utgå från vattenrummens karaktär.
- Åtgärder för att förbättra tillgängligheten till stadens vattenrum bör studeras.
- Stockholmarens tillgång till parker och grönområden av hög kvalitet ska säkerställas.
- Genom att skapa nya mötesplatser, anlägga nya gång- och cykelvägar samt uppföra ny bebyggelse i mindre värdefulla grönområden ska bättre samband mellan stadens delar åstadkommas.
- Siktlinjer och vyer mot stadens vattenrum, parker och offentliga byggnader ska beaktas vid detaljplanering och bygglovprövning.
- Förslag på ny bebyggelse som påverkar den rådande skalan ska prövas utifrån för projektet specifika utvärderingskriterier. En grundläggande utgångspunkt är att det offentliga rummet ska tillföras ett mervärde med en hög arkitektonisk kvalitet och relevans för stadslivet som motiverar byggnadens placering.
- Stadens årsringar stärks genom att ny bebyggelse görs tydligt avläsbar i stadsbilden.
- Riktlinjer för de olika stadsbyggnadskaraktärerna ska redovisas i dokumentet *Arkitektur Stockholm – Stadsbyggnadskaraktärer*.
- Staden ska tidigt i processen precisera hur de kulturhistoriska värdena ska beaktas i bygglovprövningen och under planarbetet.

- Konsekvenserna och de avvägningar som gjorts vid bygglovprövningen och under planarbetet ska tydligt redovisas i planhandlingarna och i beslutsunderlag.
- Konsekvenserna av förslag på ny bebyggelse inom avgränsningen för riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården och i dess närområde som bedöms inverka på den rådande skalan och siluetten, ska särskilt beskrivas utifrån de centrala vattenrummens karaktär och kvaliteter.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts av parkmiljögruppen norra innerstaden.

Förvaltningens synpunkter

Dokumentet *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*

Dokumentet som sänts ut på remiss ska utgöra en plattform för fortsatt arbete. Det är därför inte möjligt att nu få en detaljerad bild av riktlinjerna för Stockholms framtida utveckling när det gäller byggande. Ett annat viktigt dokument för stadens utveckling är parkprogrammet, som också ska vara ett tematiskt tillägg till översiktsplanen. En översyn av detta program har nyligen inletts. Den samlade effekten av *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* kan därför bedömas först i kombination med övriga dokument där mer detaljerade riktlinjer presenteras.

Förvaltningen är positiv till att stadsbyggnadskontoret genom pilotprojekt och konkreta planeringssituationer avser att utvärdera innehållet i *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*. Förvaltningen anser dock att det bör förtydligas hur kommande revideringar och kompletteringar ska ske. Det bör t.ex. klargöras om dessa ska gå ut på remiss och hur den viktiga, breda medborgardialogen kan genomsyra processen också i dessa delar.

Arkitekturens möjligheter

En viktig aspekt, som planeringen av en tät stad medför, är att det ställer höga underhålls- och skötselkrav på de offentliga miljöer som finns. Med en tätare befolkning ökar besöksstryck och slitage på parker och grönområden. T.ex. förväntas den park som planeras i stadsutvecklingsområdet Hagastaden på Norrmalm att utsättas för stort tryck från många besökare, vilket ställer höga krav på material, utformning och skötsel. Då besöksstrycket intensifieras blir det svårt att värna de ekologiska och sociala värdena i innerstadens parker. Förvaltningen anser att det bör framgå att innerstadens parker och grönområden måste vara ”tillräckligt stora” för att kunna leva upp till riktlinjen om att stadens parker ska ha

en hög kvalitet. I stadsutvecklingsområdet Norra Djurgårdsstaden, inom Östermalms stadsdelsområde, används s.k. grönytefaktor för att säkra tillgången till grönytor och för att värna den biologiska mångfalden. Förvaltningen menar att grönytefaktor är ett redskap som bör användas i all nybyggnation.

Enligt förvaltningen är det positivt att det planeras för ett inbjudande stadsrum som lockar fler att gå eller cykla. I enlighet med ”promenadstadens” intentioner är det viktigt att knyta ihop gång- och cykelstråken med parker och grönområden. I *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* står att framkomligheten för fotgängare och cyklister, så långt som möjligt, ska prioriteras vid utformning av de offentliga rummen. För att tydligare understryka detta anser förvaltningen att denna formulering bör lyftas fram och bli en av riktlinjerna i dokumentet.

Förvaltningen håller med om att staden ska vara ett föredöme genom det offentliga byggandet, bl.a. genom att verka för nyskapande arkitektur. Samtidigt ställer sig förvaltningen frågande till om förutsättningarna finns för att realisera dessa höga ambitioner. För att minska produktionskostnaderna tvingas förvaltningen i många fall hitta standardlösningar vid byggandet av t.ex. nya förskolor. För att staden ska kunna uppnå riktlinjen om att vara ett föredöme inom arkitektur anser förvaltningen att det är angeläget att finansiering för detta kan säkerställas.

Processer för hög kvalitet i stadsbyggandet

Enligt förvaltningen är det bra att det formuleras krav om att hög kvalitet i arkitektur och utförande ska inkluderas redan i markanvisningsskedet. Här bör även långsiktiga miljökrav läggas in. Förvaltningen är också positiv till att det tidigt i bedömningsarbetet tas fram utvärderingskriterier för att säkra projektets kvaliteter.

Förvaltningen är positiv till riktlinjen om att staden tillsammans med andra aktörer ska utveckla nya mötesplatser och samarbetsformer för en fördjupad dialog och för att främja en konstruktiv diskussion om Stockholms utveckling. I *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* beskrivs att dialog medför att medborgarna får förtroende för stadsbyggarna. Förvaltningen anser att det också är viktigt att poängtera att stadens medborgare kan bidra med erfarenheter och värdefulla kunskaper om sin närmiljö, som inte arkitekter och planerare har. Förvaltningen anser att staden bör utvärdera egna och andras arbeten med omvänd planprocess, vilket innebär att medborgarna får vara med och påverka planeringen innan eventuell markanvisning.

Förvaltningen vill framhålla att det är viktigt att det finns en tydlighet i allt planeringsmaterial som tas fram och att det framgår hur synpunkter behandlas så att ramarna för medborgarnas möjlighet att påverka klargörs. Varje stadsdel bör sträva efter att ha informationsplatser där staden kan ställa ut aktuell information. Förvaltningen anser att det är viktigt att slutföra och följa upp projekt för att visa att medborgarengagemang lönar sig. För att ge stöd till stadsbyggnadskontorets tjänstemän anser förvaltningen att det bör utarbetas råd och riktlinjer för bl.a. hur samrådsmöten ska utformas och genomföras.

Eftersom olika grupper i samhället har olika behov och livsvillkor anser förvaltningen att frågan om representativitet i medborgardialogen bör beaktas. I samrådsprocessen bör målgrupper definieras för att lättare kunna anpassa informationskanalerna och på så vis nå ut till en bred allmänhet. I detta sammanhang är utvecklingen av nya former för kommunikation viktig.

Stockholms identitet och utveckling

Enligt förvaltningen är det bra att betydelsen av områdesplanering och program betonas i *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*. Program är viktiga för att få bättre förutsättningar att ta ett helhetsgrepp över ett område och för att säkra riktlinjerna för fortsatt detaljplanearbete. Fridhemsplan på Kungsholmen är ett exempel på ett område där förvaltningen anser att ett program bör tas fram. Innan detaljplaneringen av området börjar finns det flera strategiska frågor att ta ställning till, bl.a. vad gäller tillgänglighet för gående och cyklister, kollektivtrafik, utveckling av offentliga miljöer, service och bullerfrågor. Kungsholmens stadsdelsnämnd har i flera remissvar också efterlyst samma förhållningssätt för området utmed Scheelegatan-Fleminggatan, där en handfull detaljplaner för utveckling och förtätning inom befintliga kommersiella fastigheter på kort tid presenterats oberoende av varandra.

Förvaltningen är positiv till riktlinjen om att skapa bättre samband mellan stadens delar, men vill betona vikten av att även värna de gröna kilarnas ekologiska och sociala värden. I innerstaden är tillgången på parker och grönområden mycket begränsad och dessa måste därför både värnas och utvecklas när Stockholm växer.

I *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* anges att mindre värdefulla grönytor kan tas i anspråk för exploatering. Förvaltningen förstår att detaljer inte kan beskrivas i ett plattformsdokument, men menar att riktlinjen om grönytor med hög kvalitet sannolikt kräver att innerstadens parker och grönområden värnas. Enligt förvaltningen bör det också definieras vilka kriterier som ska vara uppfyllda för att en parkyta ska klassas som mindre värdefull.

Enligt *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning* ska förslag på ny bebyggelse prövas utifrån varje enskilt projekts specifika utvärderingskriterier. Förvaltningen menar att detta synsätt riskerar att medföra att det övergripande perspektivet över staden försvinner. Förvaltningen anser att Stockholms innerstads siluett är en unik del av stadens karaktär och anser därför att följande förhållningssätt från *Stockholms byggnadsordning* (del av Stockholms översiktplan 1999) bör överföras till *Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning*:

”Den enhetliga höjdskalet i det sena 1800-talets byggda stadslandskap utgör grunden för innerstadens stadsbild och siluett. Enstaka glest placerade höga och smäckra byggnader kan såsom idag komplettera siluetten enligt principen ”en kyrka per församling” utan att förta 1800-talsstadens höjdskala. Grupperingar av nya höga hus eller höjning av siluetten på längre sträcka undviks.”

Förvaltningen vill avslutningsvis framhålla att stadsdelsnämnden vid ett flertal tillfällen i stor enighet föreslagit åtgärder för att komma till rätta med de barriäreffekter och miljöstörningar som följer av att Essingeleden skär genom stadsdelsområdet. En nedgrävning eller överdäckning av leden stämmer väl överens med de förutsättningar för att utveckla attraktiva stadsmiljöer som redovisas på s. 17 i dokumentet.

Bilagor

1. Samrådsbrev
2. Arkitektur Stockholm – En strategi för stadens gestaltning, samrådsförslag juni 2011